

تحلیل استنادی

دکتر ونداد شریفی

۱۹۸۱ تا ۲۰۰۰، و میزان اثرگذاری آنها ارائه شده است (جدول ۱). چنان که می بینیم کشورهای آمریکایی و اروپایی و در رأس آنها آمریکا، از نظر تعداد مقالات، استناد، میزان استنادها و اثرگذاری در رده های بالا قرار دارند و ایران جایی در بین این ۳۰ کشور ندارد. سهم ناچیز کشورهای در حال توسعه در تولید علم در جهان و بالطبع روانپزشکی و بهداشت روان یافته های تکرار شونده ای است. برای مثال پاتل^۷ و سوماتیپالا^۸ (۲۰۰۱) نشان دادند که تنها ۶٪ از مقالات منتشر شده در شش مجله معتبر روانپزشکی در سال های ۱۹۹۸-۱۹۹۶ به کشورهایی تعلق دارد که بیش از ۹۰٪ جمعیت جهان را تشکیل می دهند. در مورد سهم ایران در تولید مقالات علمی بهداشت روان، تحقیق جامعی نشده است. البته در سال ۲۰۰۳ در ISI، یک بررسی در مورد انتشارات علمی ایران انجام شده است (انصافی و غریبی، ۱۳۸۳) که نشان می دهد روانپزشکی و روانشناسی، در مجموع، حدود ۲٪ از کل انتشارات علمی ایران را تشکیل می دهند و با اینکه از نظر تعداد مقالات منتشر شده، روانپزشکی رتبه هفتم را در بین سایر رشته های پزشکی دارد، از نظر میزان اثرگذاری، رتبه ای بهتر از ۲۷ کسب نکرده است. این مسئله در مورد مقالات روانشناسی کشور نیز صادق است. با آنکه تعداد مقالات روانشناسی در کل رشته های علوم انسانی بیشتر از بقیه رشته ها بوده، ولی از نظر میزان اثرگذاری، رتبه ای پایین تر از رشته های علوم کتابداری، علوم اجتماعی و فلسفه به دست آورده است.

سالانه صدها هزار مقاله پژوهشی، در مجلات علمی سراسر دنیا منتشر می شود. اکثر این مقالات، حاوی فهرستی از استنادها^۱ یا در واقع همان مراجع ذکر شده در فهرست منابع یا پانویست مقاله هستند که نشان دهنده «استناد» نویسنده مقاله، به مقاله یا یک مستند علمی دیگر است.

مؤسسه اطلاعات علمی^۲ (ISI) از سال ۱۹۶۲، نمایه ای از این استنادها تهیه و پایگاهی اطلاعاتی ایجاد کرده است که می تواند اطلاعات ارزشمندی در اختیار قرار دهد. تحلیل استنادی^۳، روشی برای تحلیل داده های نمایه استنادی است. از این روش برای مقاصد مختلف استفاده می شود که یکی از آنها همان شناسایی نشریات مهم (پر استناد) با اثرگذاری^۴ بالاست (بحث علم سنجی شماره قبل را ببینید). استناد بیشتر به یک نشریه، نشانه آن است که شاخص اثرگذاری آن بالاتر و از دیدگاه پژوهندگان یک رشته علمی نشریه معتبری است. همچنین از این روش می توان برای سنجش میزان اثرگذاری فعالیت علمی مؤسسات، دانشگاه ها و یا کشورهای مختلف استفاده کرد. تحلیل استناد که یوجین گارفیلد پایه گذار آن است، روشی برای سنجش کیفیت پژوهش نیز دانسته شده است.

تحلیل استنادی به کرات در رشته های علمی مختلف به کار گرفته شده، ولی دامنه استفاده از آن در روانپزشکی، روانشناسی و علوم شناختی محدود بوده است. در اینجا برای نمونه اشاره می کنیم به پژوهشی که فاوا^۵ و اتولینی^۶ در سال ۲۰۰۴ در روانپزشکی انجام دادند. در این مقاله، وضعیت پژوهش در حوزه روانپزشکی در کشورهای مختلف بر اساس پایگاه ISI و با روش تحلیل استنادی بررسی شده است. به این منظور میزان استناد به مقالات منتشر شده ۳۰ کشور اول در پژوهش های روانپزشکی در فاصله سال های

1- citations
3- citation analysis
5- Fava
7- Patel

2- Institute for Scientific Information
4- impact
6- Ottolini
8- Sumathipala

جدول ۱- تعداد مقالات، میزان استنادها و اثرگذاری ۳۰ کشور اول در روانپزشکی (بر اساس تعداد مقالات) در سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۸۱

رتبه	کشور	تعداد مقالات	تعداد استنادها	اثرگذاری
۱	آمریکا	۴۱۴۷۵	۷۸۶۰۴۶	۱۸/۹۵
۲	انگلستان	۱۰۲۴۷	۱۶۶۵۱۴	۱۶/۲۵
۳	کانادا	۵۸۵۹	۶۸۹۸۲	۱۱/۷۷
۴	آلمان	۴۱۷۲	۲۹۲۰۳	۷/۰۰
۵	استرالیا	۳۰۵۸	۳۳۱۵۰	۱۰/۸۴
۶	سوئد	۱۸۲۵	۲۷۰۳۷	۱۴/۸۱
۷	هلند	۱۵۵۴	۱۵۵۴۷	۱۰/۰۰
۸	اسرائیل (فلسطین اشغالی)	۱۴۹۴	۱۰۸۴۱	۷/۲۴
۹	فرانسه	۱۳۱۳	۸۳۱۳	۶/۳۳
۱۰	ایتالیا	۱۲۷۲	۱۱۹۳۴	۹/۳۸
۱۱	دانمارک	۹۷۶	۱۲۷۹۲	۱۳/۱۱
۱۲	سوئیس	۹۰۹	۸۷۸۸	۹/۶۷
۱۳	فنلاند	۸۰۷	۷۵۱۹	۹/۳۲
۱۴	نروژ	۷۶۴	۶۸۷۵	۹/۰۰
۱۵	ژاپن	۷۴۲	۵۱۸۶	۶/۹۹
۱۶	اسپانیا	۶۶۰	۳۳۴۷	۵/۰۷
۱۷	زلاندنو	۶۲۱	۹۱۶۵	۱۴/۷۶
۱۸	مکزیک	۵۷۲	۷۹۷	۱/۳۹
۱۹	اتریش	۴۷۵	۲۸۲۱	۵/۹۴
۲۰	بلژیک	۴۴۸	۶۶۸۰	۱۴/۹۱
۲۱	هند	۴۴۶	۲۴۸۲	۵/۵۷
۲۲	ایرلند	۴۱۶	۶۰۹۵	۱۴/۶۵
۲۳	چین	۳۴۶	۲۵۰۵	۷/۲۴
۲۴	یونان	۲۳۹	۱۵۲۳	۶/۳۷
۲۵	برزیل	۲۰۰	۱۶۰۴	۸/۰۲
۲۶	آفریقای جنوبی	۱۶۷	۱۱۴۰	۶/۸۳
۲۷	مجارستان	۱۶۱	۱۵۳۳	۹/۵۲
۲۸	نیجریه	۱۳۸	۸۰۶	۵/۸۴
۲۹	تایوان	۱۲۷	۱۰۶۳	۸/۳۷
۳۰	ترکیه	۹۵	۲۸۲	۲/۹۷

درباره میزان استناد به مقالات منتشر شده در مجلات داخلی نیز تحقیق جامعی نشده است که دلیل آن تا حد زیادی نبود پایگاه اطلاعاتی برای مقالات داخلی می‌باشد. فقدان چنین پایگاهی نه تنها موجب شده که نویسندگان استناد دقیقی به مطالعات همکاران خود نکنند، بلکه حتی از آنها خبر هم نداشته باشند. البته اخیراً بانک مقالات پژوهشی بهداشت روان کشور (IranPsych) راه‌اندازی شده است که مقالات رشته‌های روانپزشکی، روانشناسی و علوم عصب پایه کشور (داخلی و خارجی) را نمایه می‌کند. کلیه مشخصات مقالات و چکیده آنها از طریق نشانی اینترنتی این بانک قابل دسترسی است (www.nrcms.ir/iranpsych) (رحیمی موقر، محمدی، سهیمی ایزدیان، منصوریان و شریفی، ۱۳۸۳). وجود چنین بانکی نه تنها دسترسی پژوهشگران به مستندات بهداشت روان

کشور را میسر می‌سازد، بلکه بر اساس این پایگاه اطلاعاتی، در آینده می‌توان تحلیل استنادی انجام داد.

یکی دیگر از کاربردهای روش‌های تحلیلی استنادها، مشخص ساختن پژوهشگران برجسته‌ای می‌باشد که به کار آنها فراوان استناد شده است. ISI یک فرآورده اینترنتی به نام Isihighlycited تولید کرده که اطلاعات مربوط به نویسندگانی را جمع‌آوری می‌کند، که به کار آنها بیشترین استناد شده است (نشانی اینترنتی: www.isihighlycited.com). در این سایت، مطرح‌ترین نویسندگان دارای بیشترین استناد، در ۲۱ طبقه علمی دسته‌بندی و ارائه شده‌اند و در هر طبقه، حدود ۲۵۰ نویسنده که در آن طبقه (رشته) علمی بیشترین استناد به کارهای آنها بوده است، نمایه گردیده‌اند. در رشته‌های روانپزشکی و روانشناسی ۲۶۱ محقق که

تحقیق می‌پردازند، جزو پراستندترین پژوهندگان کشور قرار دارند، به نحوی که به ۱۳۲ مقاله ایشان که از سال ۱۹۹۳ در ISI نمایه شده است، بیش از ۶۲۰ ارجاع (استناد) شده است.

اکثر آنها آمریکایی و با فاصله زیاد انگلیسی هستند معرفی شده‌اند (در این فهرست هیچ ایرانی وجود ندارد). البته لازم به ذکر است که دکتر محمدرضا زرین‌دست از دانشگاه علوم پزشکی تهران که در نوروساینس و فارماکولوژی به

منابع

انصافی، ا.، و غریبی، ح. (۱۳۸۳). *دانش ایران در سطح بین‌المللی سال ۲۰۰۳*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی.
رحیمی‌موقر، آ.، محمدی، م.، سهیمی‌ایزدیان، الف.، منصوری، ن. و شریفی، و. (۱۳۸۳). تشکیل بانک مقالات پژوهشی بهداشت روان کشور IranPsych. *رفاه اجتماعی*، ۱۴، ۲۶۴-۲۵۹.

Fava, G.A., & Ottolini, F. (2004). International trends in psychiatric research: A citation analysis. *Current Opinion in Psychiatry*, 17, 283-287.

Patel, V., & Sumathipala, A. (2001). International representation in psychiatric journals: A survey of 6 leading journals. *British Journal of Psychiatry*, 178, 406-409.